

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
Egyházzenei Doktoriskola

KATONÁNÉ SZABÓ JUDIT

HARMAT ARTÚR SZENT VAGY, URAM! NÉPÉNEKTÁR
FILOLÓGIAI FELDOLGOZÁSA

című doktori értekezés tézisei

TÉMAVEZETŐ: TARDY LÁSZLÓ

2007

Az 1931-ben megjelent *Szent vagy, Uram!* népénektár - Harmat Artúr és Sík Sándor szerkesztésében, - napjainkig meghatározza a római katolikus szertartásokon elhangzó népének-repertoárt. A 306+24 népéneket tartalmazó gyűjtemény filológiai feldolgozása eddig írott formában nem történt meg, jelen értekezésünk erre vállalkozik. Elsősorban törekedtünk arra, hogy a filológiai feldolgozás elsődleges források alapján történjen, másrészt komplex elemzést adjon a kiadvány tartalmáról, felhasználva a himnológia és a népzene tudomány eddigi eredményeit.

I. A római katolikus egyházzene, kiemelten a népének története a XX. század első évtizedeiben

Ahhoz, hogy a *Szent vagy, Uram!* népénektár megszületésének körülményeiről képet alkothassunk, szükséges hogy a népének-történeti hátterét bemutassuk. A rövid áttekintés során először a népének helyét kell meghatározni a római katolikus szertartásokon, elsősorban a vonatkozó egyházi rendelkezések alapján. Mivel ezeknek átfogó egyházzenei vonatkozó kutatása jelenleg folyik, ezért csak az eddigi szakirodalomban megjelent részleges információkra támaszkodhattunk. Ezek alapján ismertető jelleggel elmondható az, hogy a legfelsőbb egyházi körök mindig egyértelműen meghatározták a népének használatát. A népénekek a *missa lectán* és paraliturgikus alkalmakkor voltak énekelhetők. Abususként elterjedt az, hogy a népének *missa sollemnis* és *missa cantata* típusú szertartásokon is átvette a liturgikus énekek funkcióját.

Magyarországon nyugat-európai hatásra a XX. század végén kibontakozott egyházzenei reformmozgalom, a cecilianizmus egyik alapcélkitűzése volt egy egységes népénektár kiadása, amelynek az eredménye lett a *Szent vagy, Uram!* megjelenése.

Az abban a korban használatos nyomtatott és kéziratos népénektárak száma ezres nagyságrendű, ezekből csak a hivatalosan jóváhagyott, nyomtatott kottás énekeskönyvek bemutatására vállalkoztunk. Még ebből a leszűkített körből is egy rendkívül vegyes, nagyon különböző értékű anyag bontakozik ki, amely átvizsgálása megértette velünk, miért volt indokolt egy a szakemberek által összeállítandó egységes népénektár kiadása.

II. Harmat Artúr, az énektár szerkesztője

Harmat Artúrról ez idáig csupán egy emlékkönyv jelent meg, életpályája még nem került feldolgozásra. Az emlékkönyv tanulmányaiból, a korabeli szaksajtóban megjelent cikkeiből, rádiós előadásából és hagyatékának hozzáférhető részéből egyértelműen kirajzolódott, hogy kora egyházzenei életének vezéregyénisége volt.

Zeneszerzői, pedagógiai, egyházkarnagyi tevékenysége mellett folyamatosan végzett kutatómunkát az egyházzene, azon belül a népének területén. Már 1924-ben Sík Sándorral közösen kiadott egy válogatást XVII. századi revideált népénekekből *Lyra Coelestis* címen, Náray György hasonló című munkájából (1695). Az *Országos Magyar Cecilia Egyesület* és a *Katolikus Kántorszövetség*, ismerve Harmat szakmai felkészültségét, ezért kérhette fel az egységes népénektár megszerkesztésére.

III. A Szent vagy, Uram! népénektár

Fontos célnak tartottuk a Harmat-hagyaték azon részének megkeresését, amely közvetlenül a *SzVU* énektár összeállításához kapcsolódik. A hagyaték eme része hivatalos helyeken, közgyűjteményekben nem elérhető. Hosszas kutatás után sikerült a hagyaték egy kisebb részét meglelni egy magángyűjteményben. Az ebben található dokumentumok tartalmazzák Harmat anyaggyűjtéséhez és válogatásához kapcsolódó kézírásos feljegyzéseit; az előkészületi munkákkal és a gyűjtemény megjelenésével kapcsolatos hivatalos és magánlevelezését; a témához kapcsolódó szakfolyóiratok kivágott és összegyűjtött cikkeit; továbbá a nyomdai munkát előkészítő és kísérő impúrumokat és korrektúrákat. Ezek más jellegű iratokkal, papírokkal, kottákkal összekeveredve, rendkívül hiányosan, teljesen feldolgozatlanul voltak megtalálhatók.

A megmaradt dokumentumokból következtethetünk Harmat munkamódszerére és koncepciójára. Elsődleges célja volt a korábbi századok (XVI–XVIII.) hozzáférhető énekeskönyveit számba venni és ezekből az arra érdemes énekeket feleleveníteni, valamint a saját korában használatos, kevésbé értékes darabokat kiszűrni, habár ezek kapcsán sokszor kompromisszumra kényszerült. Részben előkerültek

a kántorok által, a Kántorszövetség felhívására beküldött anyagok, amelynek Harmat csak nagyon kis részét tudta felhasználni vegyes tartalmuk miatt. Éppen a nagy számban javasolt, silány értékű saját szerzemények készítették arra, hogy kimondja: kortárs zeneszerző éneke nem kerülhet a gyűjteménybe.

Más volt a koncepció a szövegekkel kapcsolatban: Sík Sándorral, a szerkesztőtárssal úgy döntöttek, hogy használható dallam esetén, ha ahhoz rossz vers társul, annak szövegét lecserélik egy újra. Általában jellemző volt, hogy javították a szövegek tartalmi vagy prozódiai hibáit. A szöveggel kapcsolatos jegyzetek nagyobb része a Harmat-hagyatékban, a kisebb része a Sík-hagyatékban volt megtalálható.

Értekezésünkben csak érintettük a szövegváltoztatás témáját, de részletes elemzésre nem vállalkozhattunk.

A kiadás megjelenése és recepciója körüli viharokról a korabeli egyházmegyei iratok és folyóiratok feldolgozása alapján írtunk, amit kiegészített Harmat magánlevelezése.

IV. Az énekek csoportosítása és jellemzése

Az énekek részletes elemzésénél számba vettük a forrásokat, amelyből kiderült, hogy Harmat egyértelműen a katolikus énekeskönyveket részesítette előnyben, míg a protestáns forrásokat csak érintőlegesen használta.

Az énekeket stílusonként és Harmat közlése alapján csoportosítottuk. Az egyes csoportokról általános jellemzést adtunk, besoroltuk a *SzVU* énekeit, és egy-egy példát részletesen bemutattunk. Ehhez a himnológia tárgykörében megjelent, kiváló összefoglaló munkákat használtuk.

Kutatásokat végeztünk az énekeknek az élő hagyományhoz való viszonyáról. Ennek eredményeképpen megállapítható, hogy Harmat elsődlegesen az írott források alapján válogatott; egypár népi gyűjtés ugyan bekerült a népénektárba, de nem szisztematikus válogatás következtében. Erre nem is kerülhetett sor, mert jöllehet a népzenei gyűjtések jelentős része már megvolt, de ezek tudományos feldolgozását csak későbbi tudósgeneráció végezte el.

Kodály közreműködésére nyomtatásban megjelent írásaiból és a Kodály-Archívum mások által kigyűjtött anyagából következtettünk, valamint a Harmat-hagyaték egyes dokumentumaiból. Ez alapján

egyértelműen kiderült, hogy Kodály is átnézte az énekeket, de véleményéről az általunk hozzáférhető anyagban a néphagyománnyal kapcsolatban nyomot nem találtunk.

V. A gyűjtemény utóélete

Az 1931-es kiadás utáni viharos reakciók lecsendesedése után viszonylag gyorsan elterjedt az egységes népénektár, több kiadást megélt a több mint fél évszázad alatt. Megvalósult az egységes népénekhasználat, mert a katolikus templomokban, általában az egész országban, ezt a gyűjteményt használták. Az 1970-es években kezdődött el a revíziója, amely végül az *Éneklő Egyház* énekeskönyv 1985-ös kiadásához vezetett, és ez egy új korszakot nyitott a népénektörténetben.

Összefoglalásként megállapíthatjuk: az énektár feldolgozását lehetővé tette, hogy előkerült a hozzá kapcsolódó dokumentumok egy része, amely alapján képet alkothattunk a szerkesztők koncepciójáról, munkamódszeréről. Egyértelművé vált, hogy az egységesség alap gondolata a szerkesztő számára nem volt összeegyeztethető az élő néphagyomány bevonásával. Ugyanakkor nem kaptunk választ arra, hogy mi lehetett Kodály véleménye ebben a témában, ezért ez további kutatást igényel a megfelelő anyagok hozzáférhetősége esetén. Alaposabb lehet az ismeretünk a gyűjteményről, ha a XVIII–XIX. századi énekek a XVI–XVII. századiakhoz hasonlóan feldolgozásra kerülnek. A dolgozat legfőbb célkitűzése volt, hogy a himnológia tudománya jelenlegi ismereteinek birtokában a *Szent vagy, Uram!* népénektár feldolgozása megtörténjen, és ez hozzásegítsen ahhoz, hogy a katolikus népénektárak sorában megtaláljuk az őt megillető helyét.

A értekezés tárgyköréhez kapcsolódó publikáció és előadás

A cecilianizmus Magyarországon a XX. század kezdetén. *Magyar Egyházzene* XII/2–3. (2004/2005): 215–223.

Út egy egységes énekeskönyv felé – a XX. század elején használatos római katolikus népénektáraink áttekintése. Az előadás elhangzott az „*Éneklő Egyház*” római katolikus népénektár megjelenésének 20. évfordulója alkalmából tartott emlékülésen. Budapest, 2005.12.08.